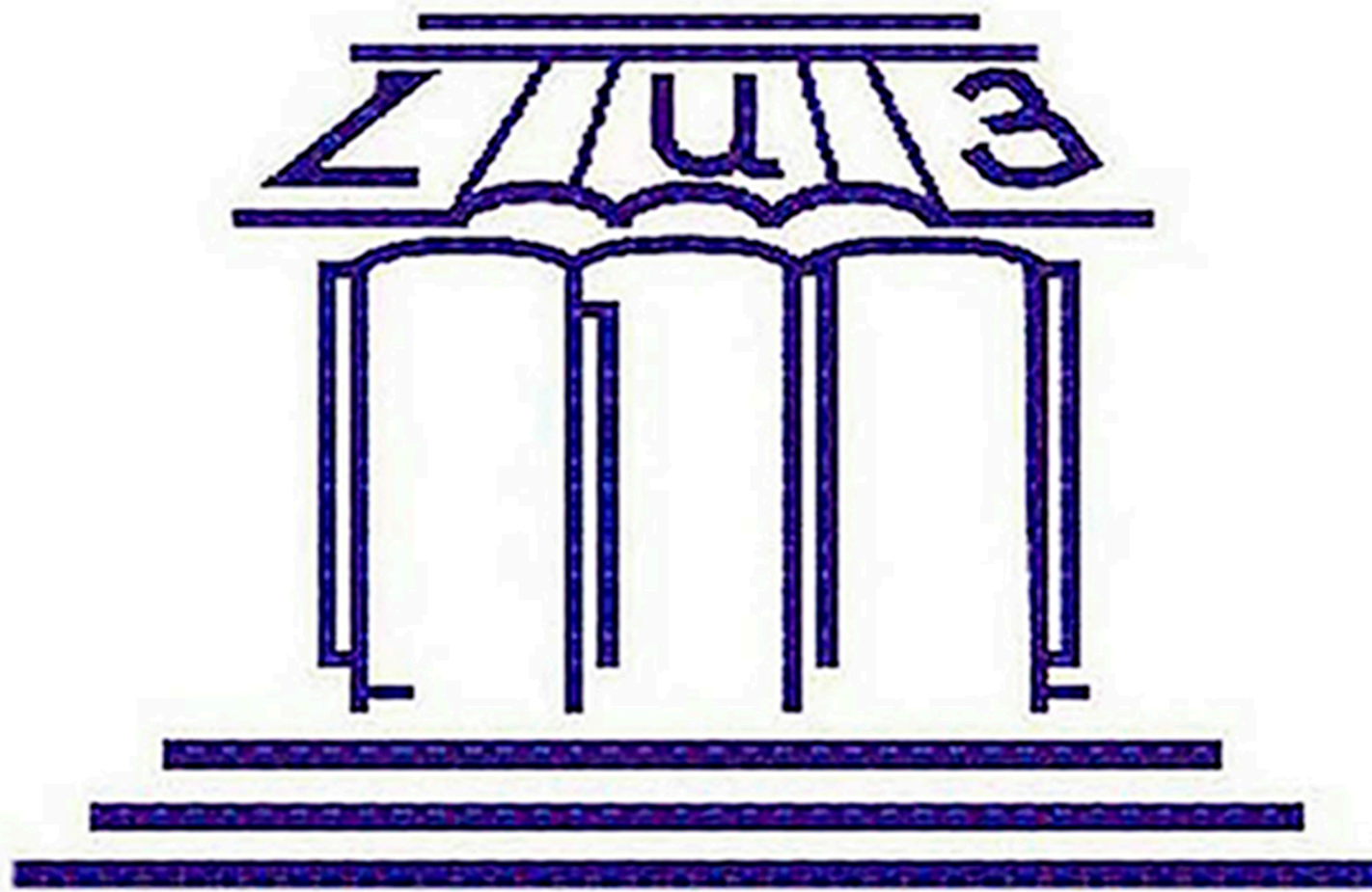

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՀԱՐԱՄ-ԿԱԹՆԱԿԵՐ
Ա Ղ Զ Ի Կ Ը

ՀԱՐԱՄ-ԿԱԹՆԱԿԵՐ ԱՂԶԻԿԸ

(ԿԵՆՑԱՂԱՊՈՒՄ)

A I 8544 15410

ՀԱՐԱՄ - ԿԱՅՆԱԿԵՐ ԱՂԶԻԿԸ

I.

Գարձեն ե, գարձեն,
Աննման սիրուն...

Յերկիրն՝ արթնացած ծանր մրափից,
Սարը շալրտեց պատանն սպիտակ,
Յերկիրնքը՝ թնդաց ամպերի ծափից
Յեվ արևն անուշ ժպտում է տաք-տաք:
Դաշտը պճնվեց թավիշ կանաչով,
Ծառները նաշխուն պատմութեան հագան.
Ու հազար ծաղկունք թարթում են աչով,
Ցանելով շուրջը բույր եղեմական:

Ծիրանու տակին, արևկող լանջում
Մի ջահել գեղջուկ կեսփոր մարգի մոտ
Հանգստի ժամին ծաղիկ է փնջում
Ու հետը յերգում տաղ սիրակարոտ,
Խնդում են շուրջը այգի ու արոտ...
Ճնճղուկն է վառվում տանձենու ծայրին

Կաքավը խոսում զիմացի ժայռին,
Բնությունն համայն սիրով ե շնչում,
Զիվան սրտերին սեր ե շնչում:

Շողերն յեկել եր այգին բանջարի.
Դե ապրուստն եղ ե աղքատ-անճարի,
Գարունը բացվեց՝ կանաչ-աղցանով
Փորը կը խաբեն որը մի բանով:

Հայրը խեղճ մարդ եր, հասակը առած,
Հալումաշ ելած, թել—դերձան դառած:
Բա, հանաք բան չի, վոր քառասուն տարի
Քարի հետ քաղվես,
Հողի հետ մաղվես,
Աչք տնկես, թե գա մի որ ու բարի...

Աստծու տունը շեն, տղա յել չուներ,
Վոր ծեր հոր մեջքին հարեհաս լիներ:

Միշտ ձախ ե ելի աղքատի բանը.
Զորս հաս աղջիկ են բուսել մի կարգի,
Զորս սիրուն պատկեր շարվել են տանը
Պռունկ-պոնկի, հին աղաթ-վարքի:

Ելած-չեւածը նրանց վողջ կայքի
Մի սև խրճիթ եր, քսան թումբ այգի,
Վորտեղ տնովի հա տարին-բոլոր—
Տլբում եյին, իրանց քրքրում,

Բայց վերջը սոված մնում ին մոլոր.
«Ճանճը ածում եր ու ճիճուն՝ կրում»:¹⁾

Պարտք կար պապական Ավետի ուսին,
Խեղճը տրորված սասում սարի աակ,
Ելած մասիլը կ'տար տոկոսին,
Ինքը կ'մնար վիզը ծուռ, դարդակ:
Դե վեց բերան ին, հայրը միշտ տկար.
Դրսից աշխատանք բերող հո չ'կար,
Են ա խեղճ կինն եր, հացթուխ Մարանը,
Որական սրա նրա դռանը
Հազար մի ջանքով,
Դառը տանջանքով,
Մի տուն յերեխեն պահում, հագցնում.
Զոռով եր ծայրը ծայրին հասցնում:

Շողերը մեծն եր, անդրանիկը մոր,
Մի փաշա-գրոշա, մի նախշուն խնձոր,
Տասնութ տարեկան մի հուրի-փերի,
Հազարում ընտրած, հոր կամքին գերի...

Աղջիկը սկի չ'իմացավ ինքը,
Թե են վոնց ելավ, վոր ջուկվեց խմբից:
Նա նստեց ափում. գոգնոցը լիքը

¹⁾ Աշխատանքի անդյունքը ուրիշներն եյին
վայելում

Բանջար եր պես-պես սիբեխ ու աղցանք
Աչքը բարձրացավ, թեքվեց շինքը,
Գլխովն՝ անծանոթ, խամ մտքեր անցան:
«Կաքափն ինչո՞ւ ա մղկտում քալին,
Ինչո՞ւ ճնճողուկը ծըլվում բարձր,
Են վո՞ր ջահելն ա կանչում իր յարին,
Ախ, ինչ լավ տաղ ա, անո՞ւշ ու քաղցր»
Ու մատաղ սիրտը թրթռաց արագ,
Աղջիկն հառաջեց յերկար ու բարակ:

Սառը քրտինքը պատել եր կուսին.
Նա յելավ վոտքի բանջարը ուսին:

Պետք եր տուն գնալ: Բայց... են տաղն
անուշ,

Մրմունջն են սիրո, ծաղկունքի հոտը...
Շողերն արբել ե, նա թուլիկ, անուժ,
Ուզում ե դառնալ՝ չի անում վոտը:

«Բոյ յես քաշել չինարի,
Արի, յարո ջան, արի,
Բոլ ա կարոտով մաշես,
Ինձ վառել ես հինգ աարի...»

Չայնը ծանոթ եր. Համբոն եր Բոշի,
չին խաղընկերը, մի աստղով ջահել.
Վորին թփերում են ձորաբաշի
Աղբյուրից դալիս շատ եր պատահել,

Տաղեր կանչելիս, մենակ ու մոլոր,
Աչքը՝ իր ճամփին, հայացքը՝ ոլոր:

Չգում ե մի բան դեպի են կողմը,
Վտաները դանդաղ ձենին են գնում,
Հրում ե կասեր թիկունքից հողմը,
Շողերի սիրտը հալվում ե բնում...

Ահա նա անցավ ափը հարեվան:
«Աման, չլինի մարդ—մուրդ յերևան»
Չե, չե կանաչն ե, ծաղկունքն ու սերը...
Աղջիկն հավաքեց վերջին սւժերը,
Մատերի ծայրով մոտեցավ տղին,
Վորը՝ անձնատուր սիրածի տաղին,
Բարձր մրմնջում,
Յարին եր կանչում:

Շողերը մեղմիվ, թիկունքից սողաց,
Կանգ առավ մի պահ, չոքեց ու դողաց,
Յեվ մեկ ել հանկարծ ցնցվեց, թափ առավ
Ու հալվող յերգչի աչքերը կալավ:

Տաղն իսկույն մարեց.
Համբոն շիվարեց,
Յեվ ապա փորձեց գաւշակել մեկեն՝
— Կարո ջան, չելավ, չեն դա քամակեն,
Թե՞ Սոքոն ես դու...
Մի ձեռք դես տու. —

Տղեն շոշափեց կակուղ մատները.
— Կին ա, Տեր Աստված,
Ձլինի Յեսթերը...
Դե լավ, Տալոն յես... մորքո՛ւրս՝ Թամամ...
Քեռուս աղջիկը... Հա՛, բաց թող, Շամամ...

Դեռ չի գուշակել:
Ձեռքերը փխլիկ
Սեղմում են տղի աշտերը թխլիկ:
Գլուխն Համբոյի թեքվելով յետ-յետ,
Սահելեն իջավ յերագով սավառ
Մինչև վոր գտավ հենվելու մի կետ,
Ընկավ Շողերի կրծքին բոցավառ...
— Աղջի ետ ո՞վ ես, քո մո՛ւխը մարի,
Դե՞վ ես, թե՞ ամպից վեր յեկած հուրի...
Մըմնջաց տղան հեքով շնչասպառ,
Ու ել պապանձվեց, վոչ լեզու, վոչ բառ,
Միայն գլուխը սիրածի լանջին
Հանգչում եր՝ ներքին թրթիռն ականջին:
Թուլացավ նաև սիրտը աղջկա,
Համբոյի աչքին ել արգելք չկա,
Ձեռները յարի շլինքն են պատում,
Ու ճակտին մի գույգ արցունք ե կաթում:

Համբոն կամացուկ աչքը ծերոյ արեց
Ու ապշեց մի պահ... Փափագն ե՛ յարը...

Կաւրժքն ալեկոծվեց ու միտքը մարեց.
Ու մեկ ել կասես վառվեց ջիգյարը
Յե՛վ տղեն հանկարծ քրտինք ու քափով
Մի վոստյուն գործեց կատաղի թափով,
Կռներն աղջկա իրանը փաթթեց
Ու կուրծքը — կրծքին պինդ-պինդ խտրտեց:
Վոչ մեկի բերնում ել լեզու չկար.
Բայց ինչի՞ են պետք բառերը տկար,
Յերբ հեքը գողգոջ ու բոցերն աչի
Հետը են կարմիր հալվեհալ պաչի
Համերգ են կազմել վեհ, յեղեմական
Ու գովքն են յերգում, սիրո կուսական...

Շողերն արբել ե Համբոյի գրկին,
Թուշը պինդ սեղմած նրա պոնկին
Ու գողի միջի
Մեղրածոր պաչի
Խուլ ձայնն ե հնչում կրկին ու կրկին:
Յերջանիկ գույգին ծառն ե պաշտպանում
Ոտար հայացքից,
Չարկամ, վատ աչքից
Յե՛վ քամին վերնուց ծաղկունք ե ցանում,
Առվակը խնդում, գովում ե բարձր
Կուսական անմեղ սերը են քաղցր...

Թռան, սլացան վայրկյաններն արագ.

Աղջիկն սթափվեց, ճշաց մի բարակ,

Ապա սեվորակ աչքերը չռեց

Ու խելառ տղին վախով դեն հրեց:

— Վայ գլխիս, կ'զան, կ'տեսնեն, փախի՛:

— Ա՛խ մի կենտ պաշ ել... մենք ենք
մի վախի,

— Աման, թող կորչեմ, տես, ձեն ա գալի...

— Մի փախչի, հովն ա թուփը ժաժ տալի:

Մեռնեմ Շողերիս հոգուն, արևին,

Կաց, մի պաշ ել տուր՝ մնաս բարեին.

Դե թո՛ղ, անիրավ, հալվում ա ջանս...

— Չե, աման, բո՛լ ա, կիմանա նանս...

Աղջիկը յարի գրկիցը պոկվեց,

Ճարպիկ վոստյունով սիրածից ջոկվեց

Ու վորպես վայրի մի յեղնիկ խրտնած,

Թռավ տան ճամբեն դողդոջ, սպրդնած:

Աչքը վեր կալավ, ցամաքեց թուփը...

Թուխ փափախավոր

Մի չար ալևոր

Հագաց ու շփեց սիպտակ մորուքը:

Շողերին սառը քրտինքը պատեց.

— Վայ գլխիս, չլինի՞, Մուղսին նկատեց...

II.

Ու Մուղսի Մադոն հետևյալ ուրը
Ժամը գնալիս ձեն տվեց հորը.

— Խնամի Ավետ, հը՞, առաջ բարի,
Կաց, բան եմ ասում, հլա դեսն արի:

Ու յերբ Ավետը հին շալը ուսին,
Փետր սուն տալեն մոտ գնաց, Մուղսին

Առաջ մի հագաց, վառեց չիբուխը

Ու կամաց խոսեց, թողնելով ծուխը.

— Մի բան եմ տեսել անց կացած որս.

Ուզում ի չասեմ... պատուում ա փորս.

Ասենք լավ բան չի, ամոթ ա, գիտեմ,

Մարդիս դժար ա ու նամուսին դեմ,

Բայց ախար... մենք ել թասիբի տեր ենք:

Վոչ բաբով գեղի իշխան ու ծեր ենք,

Մենք պիտի հնուց աղաթն ու վարքը

Հաստատուն պահենք. ետենց ա կարգը.

Թե չե, վոր ջահել-ջուհուլին մնա,

Մեր սուրբ հավատը ձեռից կ'զնա...

Նա մեկ ել ծծեց են դառը ծուխը,

Ապա հառաչեց, կախեց գլուխը

Ու հետո պատմեց, թե յերեկ այգում,
են կանանչ ամիրն, ծառի շվաքում,
Ինչ բան եր տեսել խախկ ու խայտառակ,
Վոնց եր լկատվում աղջիկն անառակ:

— Բան, միտք եմ անում, ասում՝ հեյ գիդի,
Եստեղ նամուսով մի ծնող պիտի,
Վոր չհարցնի ջիգյար ու վորդի,
Պանշալը քաշի, հավի պես մորթի,
Վոր եթա խրատ լինի լսողին.

Թե չե, վոր տեսան եսոր թույլ թողին,
Վայն եկավ տարավ... ամեն անգամ
Կապը կկտրի՝ գժվի ես անգամ:

Դե վեր, խնամո, ել քեզ մի մաշի,
Գնա ջահելիդ գյամը լավ քաշի:

Շողերն ընկած եր. ավլուսուրբի հետ,
Վոր հայրը ժամի ճամբից դարձավ յետ:
Կինը տանը չեր:

Աքլորականչ եր,

Վոր գնացել եր աղենց հաց թխի:

(Դե, եդ ա որը թշվառ հացթուխի):

Յերկրորդ աղջիկը՝ նոր կթած կովը

Արոտ եր տարել աղբյուրի քովը.

Ձեռ ու վոտ ընկած են յերկու մանրը

Իրարից խլում, չմթում ին սանրը,

Վոր շուտ դուրս թռչեն խունջիկ ու մունջիկ,
Բերեն լավ բանջար, մանուշակ, փնջիկ.

Ավետը անխոս շալտեց դուռը
Ու շեմքին ցցված, հայացքով ծուռը
Չափչփեց մրոտ անկյունները տան:
Փոքրերը սստված ծակերը մտան:

— Վայ ջարդվի, փրթվի ժառանգը ձեզ պես
Հա ճվճվում եք, խոզի ձագի պես...
Կորեք, ասում եմ, կործանվեք բակը,
Թե չե կ'քցեմ վոտներիս տակը...

Ահից կուչ յեկած՝ յերկու պուճուրը
Պատին քսվելով փախան դեպ դուռը:
Խրճիթը մնաց հորն ու Շողերին,
Ջայրըրույթ ու վախին, սրտի դողերին:

Ապա սուն տալով ձեռնափայտը ծուռ
Հայրն առաջ անցավ գունատված և լուռ,
Տքաց ու նստեց հին սանդաքարին:
Դանակ տաս սրտին, չի կաթի արին:¹⁾

Նա խոր հառաչեց՝ թութունի տուփը
Դուրս քաշեց ծոցից, յետ տարավ խուփը,
Տեսավ. աղջիկը քաշվում է յետ-յետ,

¹⁾ Բարկությունից արյունը ցամաքել է:

— Մի ջհանդամվի, գործ ունեմ քեզ հետ:
«Վայ գլխիս, Մուղսին, են սևավորը,
Բան ու ման առած չլինի հորը...»
Խախկ ու խայտառակ կըլնի սաղ գեղում:
Ու հալվեց, մեռավ աղջիկը տեղում:

— Յերեկ վո՛րտեղ իր, այ շանից ծնված...
Աղջիկը սարսափ—սոսկումից ծվաց:

— Հը՞, պատասխան տուր, վո՛րտեղ իր
յերեկ...

Ե՛յ, Սաթո՛, Կատո՛, մի պարան բերեք...
Ու զարգանդում ե գավակն հանցավոր
Հոր սև աչքերի բոցից ահավոր:

— Ի՞նչ ես պապանձվել. յերեկ, ճաշին մոտ՝
վո՛րտեղ յես ելել դու, լիրբ-անամոթ...
Խոսի, չե՞ս առում:

Տես, ենպես սասում
Կը բերեմ գլխիդ, վոր յերդիկ-բաշի
Սաղ գեղ ու գավառ կիտվեն թամաշի:
Յերեկ վո՛րտեղ իր, քեզ հարց եմ տալի
Ի՞նչ ես լրբի պես հեծկլտում, լալի...

— Յես... ենտեղ... բաղում...
Բանջար ի քաղում...

— Բանջար իր քաղում...
Թքեմ քո կաթին,
Բա ո՞վ եր Բոշի թոռի խտտին
Դարբինենց ափում
Նամուսը թափում...

Ի՞նչ ես կարկամել, դու չի՞ր, անգգամ...:
(Ել խոսելատեղ չկար ես անգամ):
Շողերի գլխին յեռման ջուր մազվեց,
Կմկմաց մի բան, բայց լեզուն շաղվեց,
Գլուխն ուրորվեց, թուլցան չոքերը.
Աղջիկն հանցապարտ յեկել եր ծունկի,
Սուր հեծկլտանքն եր պոկում թոքերը
Ու աղբյուր հոսում աչից արցունքի:

Դե լավ, ել գաղտնիք չ'մնաց ծածկած,
Մուղսու առածը ճիշտ եր անկասկած.
Աննամուս դուստրը փուչ ու անառակ
Թքեց հոր պատվին, արեց խայտառակ...
Պետք եր վերցնել սև բիծն ոջաղի.
Ու հիվանդ հայրը գոչեց կատաղի.

— Ա՛յ, Կատո, Սաթո՛, ջարդվի՛ ձեր վոտը
Վայ, վայ կտրվի՛ աղջկա հոտը,
Պարան հասցրեք ասի ձեզ, պարան...
Վոչ ու փուչերը տեսնես ո՞ւր կորան:—

Հոր կոչին դրսից պատասխան չկա.
Միայն խուլ ճիչն է անբաղդ աղջկա
Դառն հեծկլտանքի միջից կծկտուր
Սև յերդիկն ի վեր թռչում դեպ կտուր:

Հայրը փոքրերին տալով գրողին,
Վոր իր հրամանն անկատար թողին
Ուժերն հավաքեց, շալը քցեց ցած,
Ու յելավ վոտքի սաստիկ զայրացած,
Հասավ խնոցուն կապած չվանին,
Վոր սև սուգ բերի աղջկա ջանին:

Հենց այդ միջոցին ճիչ—աղաղակը
Մեկեն թափվեցին փողոցից բակը,
Դուռը սարսափից մոնչաց թափով
Ու խեղճ Մարանը քրտինք ու քափով
Աչքից թափելեն արցունք ու արին
Հասավ մահապարտ դստեր հավարին:

Սաթոն ու կատոն մորից անբաժան,
Վողբում են սարսուռ հոր դեմքից դաժան:

— Սիրտդ մեռնի, մարդ, ճարդ կտրվի,
Ելած իլիկդ¹⁾ ել տեսնեմ կոտրվի,
Ել խի՞ յես ետենց գժվել, փրփրել,
Ի՞նչ ես խեղճ քորփիս սիրտը քրքրել...

¹⁾ Վողնաշար

Յեվ մայրը վաղեց՝ բազուկները բաց,
Գրկեց իր բալին, պաշեց դեմքը թաց
Ու փարչով պուճուր
Տվեց մի սլուտ ջուր,
Վոր վախը անցնի:

Ավետը անխոս հենվել է սանը
Մի աչքն աղջկան, մինը՝ կնկանը,
Ողակն է շինում լեզուն կարկամած:
Նա հեքի միջից մըռմուռաց կամաց:

— Յես պիտի խեղդեմ եդ ոձին, մորթեմ,
Սաղ ու կենդանի կաշին պիտ քերթեմ...

Խի՞, այ սրտամեռ, լեզուդ պապանձվի,
Ի՞նչ արած ունի իմ անմեղ գառը...

Մի վախի բալես... ինչքան ա սանը...

Բոլ ելավ, այ մարդ,

Այ պատիժ ու դարդ,

Ի՞նչ յես գաղաղել, սև գրող դառել,

Ի՞նչ յես յերեխուս աչքի յեղն առել...

Անմեղ ա... գառը...

Հեզեց նա դառը,—

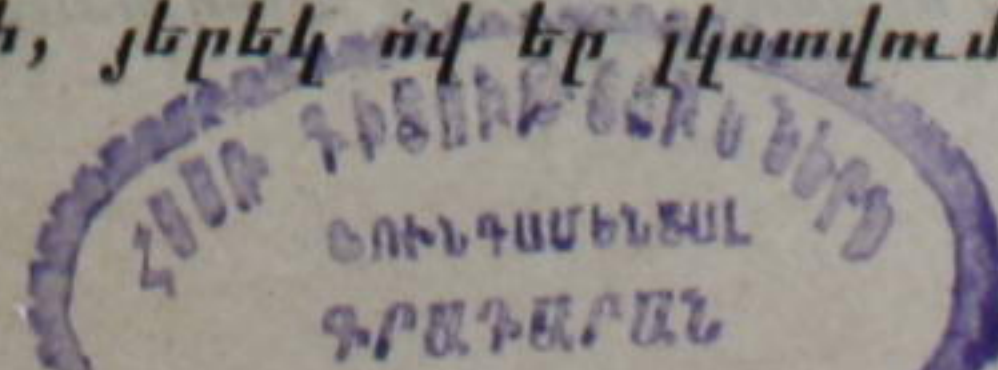
— Վայ, կնիկ, կնիկ, կուրանա աչքդ,

Հուսինդ սենար, չորանար մեջքդ...

— Ի՞նչ ա արել, ի՞նչ...

— Իրան հարցրու, տես խի՞ յա սատվում.

Ասա մի, յերեկ ով եր լիստվում

Բոշի թռուի հետ, են լիրբ անառակ,
Կանաչ ափումը, ծիրնի ծառի տակ...
Բա մորթելու չի
Եղպես մի փուշի...
Դա թքեց իր հոր թասիբ-նամուսին.
Տես ի՞նչ ե պատմում Սանամեց Մուղսին...

Մարանն ամոթու ճանկոեց թշերը,
Իսկույն միտ բերեց անցած գիշերը
Տեսած մի յերազ, յերազ սարսափի...
— Վայ աղջիկ, աղջիկ, քո միսը թափի,
Եղ դու յես ելել... ինչե՞ր եմ լսում
Թե շիտակ լինի, պատիժ ու ցասում
Կ'թափեմ գլխիդ. կրակներ պեժ-պեժ...
Բա ո՞վ եր տեսած գուլում բան ետպես...
Դե մի լա ասի, մեռնի քո նանը,
Գիտեմ իմ բալեն դրա տերը չի,
Վճնց են պատրիսել բա մեզ եղ բանը,
Եղ աննամուսը... չե... չե, իմը չի...

Աղջիկը խեղդող արցունքի միջից
Լեզուն ծամծամեց, կակմաց մի քիչ.
— Ախ, յես մեղք չունեմ... նանի ջան,
նանի...
— Ջան... Չասի՞... նանը քո չարը տանի,
Հողեմ քո Մուղսու գլուխը սիպտակ.

Քաշես վոտի տակ, անես շան-սատակ.
Ասես, անհոգի, վոտ-գերեզմանի,
Գոզնած մարդ ես, աչքդ կիսակուր,
Վճնց ես խառնվում ջահելի բանի,
Հոգուդ մեղք անում, ասում սուտ ու գուր,
Տեսնես ում լակոտն ում բիջն ա տարել,
Սևհոգին շառը մեզնով ա արել:

Յես ի, չի հասնում, բա դու անգուլի հեք
Կատողել ես, դողում. չես ասում սուտ ե՞ր,
Պիտի անտեղի հոգիդ ծախեյիր
Ախ հեռն իմ բալից, ո՞ հեռը, հեռը...
Չորանա քեզ պես ծնողի ձեռը...
Ու գուրգուրելով կրկին ու կրկին,
Մայրն համբուրում ե դատերը գրկին:

Փոթորիկն անցավ:
Հայրը մեղմացավ:
Ի՞նչ տաս, վոր կնկա խոսքն ա շիտակը...
Վայ թե հենց անմեղ լինի զավակը:
Դե, Լեսենց ազգում հարամ-կաթնակե՞ր...
Ասաված վոչ անի, սիրտը կ'ճաքեր...
Թշնամի մարդի լեզուն չորանա,
Մուղսին չի ջոկել, դե... հավկուր ա նա:
Ավետը կրկին առավ շալն ուսին,
Դուրս յեկավ տեսնի վորտե՞ղ ե Մուղսին.
Ուզում ե փաստը ստուգել նորից,

«Զուր խի՞ յա գավակն հանում իր հորից,
Ու անմեղ բալի պատիժն անտեղի
Մի մատ մեղր անում¹⁾ միջին սաղ գեղի»:

Ամեն մարդ թողեց, գնաց իր գործին,
Ազնիկն ել դրեց գլուխը բարձին:
Անցան շաբաթներ, ամիսն ել եկավ,
Բայց նրա վոտը շեմքից դուրս չեկավ:

Շողերն՝ հնազանդ հոր հրամանին,
Կանաչի կարոտ մաշվում եր տանը,
Լվացքի, կարի, աման-չամանի,
Յեփի ու թուխի, դա յեր իր բանը:

Բայց կայծն են սիրո աղջկա սրտում
Յերբեք չեր հանգչում: Ուրախ թե տրտում,
Կրճքի տակ մի բան պեծին եր տալի.
Մին հույսն եր փայլում, պայծառ ծիածան,
Մին հոգին ճնշվում, դառնագին լալի:
Ախ, ինչո՞ւ գաղտնիքն աշխարհն իմացան...

Նա հաճախ մտքով թռչում եր հեռուն,
Այ, ափը կանաչ, ծառներ ծաղկազարդ,
Սիրածը գրկին, դեմը խենթ առուն
Կշկշում այնպես քաղցր ու ազատ...
Հավում եր խեղճի ջիգյարի յեղը.
«Յարաբ վո՞նց կըլնի ես ցավի դեղը»:

¹⁾ Բամբասանքի առարկա դարձնում

Համբոն ել ենտեղ մնաց հալումաշ,
Կուրծքը լի հառաչ, շուրթին ախ ու վաշ.
Բան ու գործ թողած, չուերն ե չափում,
Սիրածի համար տաղեր ե կապում.
Յեվ որ ու գիշեր քարափից բարձր
Յարին ե դրկում դայլայլը քաղցր:
Վառվեցի մենակ տաղեր ասելեն,
Ի՞նչ կըլնի մի գա՞ն ձենիս ձեն բոնես,
Աչքս ջուր դառավ քեղ սպասելեն,
Ախ՝ յերեսեկ մի որ թեվ առնես, թռնես:
Աղջի, անիրավ, քո սիրտը քար ամ,
Խի յես աղ ցանում մոմուռ ջիգյարին,
Են վո՞ր կռապաշտ ջիվանը կարա
Սերը սրատի, ուրանա յարին:

Գարունը անցավ: Յեկավ ամառը:
Բայց Շողերը միշտ մորիցը թաքուն
Մութ անկյուններում լալիս եր դառը,
Յերեկն անհանգիստ, գիշերներն՝ անքուն:
— Բալա ջան, խի՞ յես մաշվում որեցոր
Ասում ե մայրը,—ցավ ունես վոնցվոր,
Տեփուր յերեսիդ են գույնը ալվարդ
Ռ՞ւր կորավ... Հալա ջահել ես, անդարդ...
— Սեղմում ե կրճքին գլուխը բալի,
Համբույրով ոծում ու թաքուն լալի:
— Աղջիկն հառաչում,

Մոր ծիծը պաշում

Ու մըմնջում է

— Ախ նանի, նանի...

— Ջան, ի՞նչ ա, բալես, ցավդ ասա, ջանի,

Ձրլի վախեցար դու՛ն են սև որը...

Վատ հոր շլինքը նի պրծնի փորը,

Վոր անմեղ գառիս իր արդար տեղին

Սրտածաք արեց ու պատռեց լեղին:

III

Մի որ Համբոյի մայրը՝ Ջարդարը
Բռնեց Մարանին այգուց դառնալիս,

Թե—աղջի գլխիս ընկել ա քարը,

Քամի յա դիպել մինուճար բալիս:

Ես վեց ամիս ա, վոնց վոր սար-սարի,

Իրան տվել ա չոլի ու քարի...

Ել հո տանը տուն չի ասում, սկի,

Մի հետ ընկել ա դուշմանի խոսքի:

Ասում եմ, չըլի՞,

Ջահել ա ելի,

Սիրած ունենա, սեր ընկած ըլի.

Չունքի, լսում եմ՝ մի մին յերազում

Աղջկա հետ ա նա դելը տալի:

Ո՛վ գիդի, գուցե կարգվել ա ուզում...

Դե շատ դժար ա, արունն ու միսը...

Եդ մի տղեն ա իմ աչքի լիսը,

Տես մազ եմ դրել ու Մասիս քաշել¹⁾

Հասցրածս եդ ա, ումբրս եմ մաշել...

Հիմի, ասում եմ, քաշեմ լծի տակ,

Բալքի կարենամ, վոր բերեմ կապի...

Աղջի, ես մտքիս, ի՞նչ կասես, շիտակ,

Թե բիր ես խելք դի, ծուռը մի չափի²⁾

— Ի՞նչ ասեմ են ա դու տղամեր ես

Ճակատդ բաց ա ինքդ՝ պարզերես

Դե վարք ա, տղեն յեկավ հասակի,

Ականջից բռնի, քաշի պսակի...

— Հիմի ծուռ նստենք ու խոսենք շիտակ

Մարան ջան, մի բան ասեմ խոստովանք,

Յես փափագ ունեմ լավ բարեկամի

Ուզում եմ... քեզ հետ դառնամ խնամի...

Հը՛, խի՞ հուշտ ելար, նեղացար կասես,

Դու գաս իմ տղի մի փութը³⁾ ասես

Թե մենք ենք ստոր, մեր տունն ու տեղը,

Պակաս ոջախ չենք, վկա յա գեղը...

— Ձե, գիտես ինչ կա, քիրս ջան, Ջարդար

Թե կուգես խոսքը իմանալ արդար

Յես փութ չեմ դնում քո տղին, տանը,

Համա... դե ախր ետենց չի բանը,

Ամեն գործի կա մի աղաթ, մի կարգ

1) Մեծ դժվարութիւններ եմ կրել:

2) Խեթ-խեթ մի նայի:

3) Պակասութիւնը

Մենք ունենք հնուց սովորութիւն ու վարք,
Աղջիկ ուղեւոր կանոնը եղ չի,
Հո իմ յերեխեն չոլում քցած չի...

— Վայ, կուրանամ յես, են ժամը վկա,
Մտքումս ետենց մի ծուռ բան չկա,
Դե գիտեմ, հարկ ա, մեր աղաթ—վարքին,
Խնամխոս կգան գրավով, կարգին...
Ասի իմանամ գոլը քո բերնի¹
Վոր ուղնկանը պնդիցը բռնի:

Հետեւյալ որը Համբոյի քեռին
Խնամխոս յեկավ գրավը ձեռին:
Աղջկա միտքը գիտեր Մարանը,
Ավետն ել դեմ չեր ես առուտուրին,
Եղ եր, վոր յերկար չ'քաշեց բանը
Ու ենքան ել շատ նազ ու տուզ չարին

— Ախպեր, յես տվի, իմ սիրտը լեն ա,
Ասաց Ավետը,—աղջիկ ա, են ա
Հասել ա, պիտի տանք մեկն ու մեկին,
Դե հո չեմ տալու խանին ու բեկին...
Աղջիկն ու տղեն իսկական սազ են
Իրանց արեւի ձենը թող ածեն²):
Իմ բաժինն Աստված շնհավոր անի,
Բարով պսակին լինենք արժանի:

1) Քո տրամադրությունը

2) Թող հասնեն իրանց նպատակին

Հայրը վոր տվեց, ել աղջիկ ու մեր
Ի՞նչ կարան խոսան, ո՞վ բերան ուներ...
Քեռին գրպանից հանեց մատանին
Ու գրավ տվեց աղջկա նանին,
Վոր ուրբաթ շաբաթ գուռնա ու դափով
Հավ նշան բերեն պարով ու ծափով...
Տվին ու առան՝
Խնամի դառան:
Հետը խմեցին մի մի թաս գինի,
Վոր կապած պայմանն հաստատուն լինի:

Ցնծություն յեկավ Շողերի հոգուն
Են ծով աչքերը ժպտում են թագուն
Յեւ յերազները վառ՝ կրծքի տակին
Իրար են գալի ակին-կրակին:

— Եհ, փառք Աստծու, փառք հազար
բերան,
Խոսում ե մտքում աղջիկն ինքն իրան,
— Վոր եսքան տանջանք ու տրորվանքիս
Վերջ ելավ, յես ել հասա բաղձանքիս:
Յեւ գիշերն ամբողջ խեղճը միալար
Դես դեն եր շրջվում գալար ու գալար.
Ու բորբոք սրտին հանգիստ չին տալի
Հույզերը բազում: Նինջը չեր գալի:
Յեւ լուսադեմին, յերբ աչքը կպավ,
Նրան ահավոր մի յերազ յեկավ:

Տեսնում ե, պար ե, յերգեր ու խնդում,
 Ծափերի ձայնից ոճորքն ե թնդում
 Յեվ հարս ու փեսա զուգված ու զարդար,
 Գնում են ժամը պսակի արդար:
 Զույգի առջևից լավ զուռնա ու դափ,
 Խնդում, կեցցեներ, պար, ծիծաղ ու ծափ:
 Յեվ մեր ու մանուկ, փողոց ու բաշի
 Յեկել են սիրուն հարսին թամաշի
 «Ինչ լավն ա հարսը, ինչ բոյով՝ փեսեն»
 Լսվում են բարձր կողքերից ես են,
 Յերնեկ են տալի բոլորը եսոր
 Են աչքը-լուսի բախտավոր կեսոր:

Ահա մոտեցան ժամի սև պատին,
 Խաչ-յեղբայրն արագ վեր կալավ թեվը,
 Սրով խաչ քաշեց դռան ճակատին,
 Վոր նի խորտակվեն չարերն ու դեվը
 Յեվ բանան ճամբեն բախտավոր զույգի
 Դեպ առագաստը յերջանիկ կյանքի...

Բայց ահա... նրա աչքին մեղավոր
 Հրեշ յերևաց մի թուխ բեղավոր,
 Վորի սև դեմքը անեծքն եր պատում,
 Դաժան հայացքից կայծեր ին կաթում...

Ու հանկարծ դեի սուրը շողշողաց,
 Հարսնացուն ճչաց, սարսափից զողաց,
 Յեվ մեկ ել տեսավ ինքը անփեսա,

Կուրծքը լայն խոցված մեռնում ե ես ա:

Աղջիկը ցնցվեց վեր թռավ թափով,
 Դեմքը ծածկվել եր քրտինք ու քափով...
 Նրա բարձի մոտ նստած Մարանը
 Ձեռով շոշափեց ճակատն աղջկա
 Ու թե—վայ գլխիս, մեռնի քո նանը,
 Խի լես դողդողում, վրիդ շունչ չկա:

Շողերն՝ յերազի սարսափն աչքերում,
 Են փայլուն սուրն ե իսկույն միտ բերում
 Յեվ կուրծքն ալեկոծ, բարձր հեվալեն
 Լեզուն կիսակապ մրմնջում լալեն.

— Ախ... յերազ, նանի...

— Ինչ յերազ, նանդ քո չարը տանի...

— Ո՛ք, զարգանդում եմ, սուր ու թուր
 արին...

— Մի վախի, Տերը կատարի բարին,
 Ասում են սուտ ա յերազը լուսի,
 Սիրտը հալվեհալ նոր-նշան կույսի:
 Աչքերդ սրբի, վեր, փնաս չկա,
 Շուտ, բալես, հերդ ժամից յետ կգա,
 Հաց կուզի, դեռ յես ոճախ չեմ վառել,
 Ծեզիցը՝ կշտիդ գերի յեմ դառել:

IV

Ավետն այդ որը շատ ուշ դարձավ տուն
 Բայց ուրախ, առույգ, անսովոր թեթև,

Աստու տվել ին նրա սրտին սուռն,

Ու բազը կանչեց կնոջն հեիհե

— Մի մեծ աչքալուս պիտի տամ, աղջի:

Համա քեզ պահի, խելքդ չ'փախչի,

Ո՞վ կ'հավատա, հլա մի ասա...

Սարգիս աղի պես թագավոր փեսա՞...

— Վո՞նց թե... եդ ինչ ա... ցնդե՞լ ես,
այ մարդ...

— Ցնդելու բան ա, կնիկ, չես ասում,

Պիտի կուրանա թշնամիս նամարդ.

Սարգիս աղեն ա աղջիկս ուզում...

Զորս մարդ ա ղրկել ժամիցը դեսը,

Թե տերտեր բերենք, կատարենք ծեսը...

— Մարդ, ձենդ կտրի, բերնից չհանես՝

Մեզ գեղամիջին խայտառակ կանես.

Քեզ ձեռ են առել, վայ քո շաշ գլխին,

Եդպես սարսաղ բան ել հասես խալխին:

— Ո՞ւմ ձեռ առնեն, ի՞նչ... մերը չմեռնի.

Այ հո, Ավետը հում բաներ բռնի՞...

Նա ձեռը տարավ ու հանեց ծոցից

Մի ճիտ մահմուլթի՝ ու մատնիք վոսկի,

Վորի աղունքի շողշողուն բոցից

Մարանը շմեց ել չեկավ խոսքի.

Նա չմթեց մարդուց զարդերը անգին

¹⁾ Տաճկական մեծ վոսկի

Յեվ չ'տեսի պես սեղմելով կրծքին,

Ուզեց իմանալ, յերազ հո չի սա...

«Բա՞... Սարգիս աղեն հացթուխին փեսա՞...

— Զըլնի՞, հրաշք ա...

— Տո բախտ ա, ի՞նչ կա...

Մին հլա ղրկեց սուղյա թաթոսին,

Նրանից հետո՝ արեշչիկ Սոսին,

Վերջը գալիս ա Տիկոն տանուտեր,

Թե—այ, դանդալոշ, բլնգազ անտեր,

Թառլան աղջիկդ չի սագի բոշին,

Բաղդ ա, բերել ա, տուր գեղի փաշին—

Այ կնիկ հլա, Աստված ա զիտում:

Եդքան իշխանին հո չեմ հավատում,

Քո ասած՝ յես ել միտք արի ինձ-ինձ՝

Թե չըլնի սրանք ձեռ են առել ինձ...

Վերջը ինքն աղեն խանութի դռնից

Դուրս յեկավ, զոռով քաշեց իմ կռնից

Ու տարավ նեքսե...

— Վայ քո սիրտը սե...

Քա դե լավ, եգ լավ, վերջը վո՞նց ելավ...

— Վերջը նա թափեց վոսկեղեն մի դեգ

Թե վեր կալ գրավ ինչքան վոր կուզես,

Թե՝ Շողերիդ յես պիտի առնեմ կին.

Բերան չ'բերես ել մեկն ու մեկին...

Բա՞ս, այ կնիկ ջան, բանը եդ տեսակ,

Եգուց կամ ելոր կ'գնան պսակ...

Տար վոսկին քցի ճիտը Շողերի
Են շար դուշմանի սիրտը թող երի
Ու դեռ տուր Բոշենց մատնիքը բերած,
Տանեմ շարտեմ, սեպցնեմ իրանց.

— Լավ, այ մարդ, բա վոր հանկարծ
աղջկա...

Սրտին փեսացուն... յեսիմ, դուր չ'գա...
Ես թվի ջահելն, Աստված ազատի...
Դե գիտես, փեսեն շատ մեծ ա զաթի...

— Աղջի... այ ցնդած... հլա սրան-տես,
Ռեխին... բռնես, լեզուն սրատես...

Մարանն ել մնաց փոշման իր խոսքին
Ու կիցը լիքը նշանի վոսկին
Վազեց՝ աղջկանն աչքալուս տանի:

— Բան չեմ հասկանում, ես ի՞նչ ա նանի
Ի՞նչ Սարգիս աղա, ո՞ւմ ա նշանում...
Լավ, տղեն կարգված ու թոռն ել պուճուր...
Վայ... սիրտս մաղվեց... նանի, մի պուտ
ջուր...

Աղջիկն յերկու քայլ յետ ու յետ գնաց,
Սանը հենվելով, թուլացավ մնաց.
Ու ձեռի թեշին վայր ընկավ գետին:
— Դե, արի խելք դիր եսենց անգետին...
Աղջի, դու կըլնես իր, աղի կինը,

Անքուն ցեցի¹⁾ տեր, ծով տան տիկինը,
Հագածդ կըլնի աբրեշում ու խաս,
Ակնունք ու վոսկու միջին կ'խաղաս...
Ի՞նչ անենք վոր քիչ սիպտակ ա բեղը,
Տո կյանքդ ու փառքդ թող լինի տեղը:
Շողերը անխոս թուլացավ, դողաց,
Սունին քավելով դեպի ցած սողաց
Ու հառաչանքով փուլ եկավ քարին:
Սրտից ծորում եր լեղի ու արին...
— Նանի ջան... ախար... բա ես գրավը...
— Դե հլա սրան... գրողն ու ցավը
Են սոված, տկլոր բոշեքին տանի,
Մեռնի դիգարը ես սև սատանի:
Ոխտն աղջիկա ըլի, ոխտն ել շիլ ու կաղ
Յես չեմ տա բոշին... դե լավ, քեդ մատաղ,
Դու խղճով խոսա
Վո՞րն ա լավ փեսա:
Աղջիկը հանկարծ
Բազուկները բաց
Մոր վզովն ընկավ, լալեն մրմնջաց՝
— Նանի ջան, յես ձեր ճորտն եմ ու գե-
րին,

Դուք ու ձեր խիղճը, քցեք գեղերին...
Համա... իրավունք թե տայիք խոսքի,

¹⁾ Անսահման հարստութուն:

Յես չեյի առնի ձեր աղին սկի,
Վոր մեռյա հոտ ա փշում բերանից,
Ջահելն ինչ վայելք առնի նրանից...

Վերջին բառերը կորան արցունքում,
Նա հեցկլտում է ու ծանր տքում:

— Վայ գլխիս, եղ ել խոսք ա աղջկա...
Ձե, բալես, մարդ հոր կամքից դուրս չի գա
Վոր հերն ու մերը, վոր ծնողն արթուն
կյանք վայելչություն չի ուզի վորդուն...
Դու դեռ յերեխա, անփորձ ես բալես,
Աղքատին վայելք չկա, սխալ ես...
Թող գառս, ճիտդ թող գցեմ վոսկին,
Մի հակառակվի դու մորդ խոսքին:
Շողերը թիկնած սև սանը մրոտ,
Վիզը թեք, գունատ, աչքերը ջրոտ
Մորն եր անձնատուր, վորպես մի գերի,
Ուզում է մորթի, ուզում է երի...

V

Դափ-զուռնի ձայնից թնդում է գեղը.
Բազմաթիվ հյուրեր զանազան տեսակ
Նոր հարս ու փեսին առած մեջտեղը,
Մեծ շախ ու շուխով տանում են պսակ:
Բոլորի դեմքից ծիծաղ է թափում,

Մենակ են ե, վոր հալ չունի հարսը
Աչքերից շիթ-շիթ արցունք է չափում,
Սիպտակը՝ դուրսը ու սևը՝ ներսը¹⁾:

— Տղեք ջան, խմենք կենացը փեսի.
Քարով վայելի չորրորդ պսակը,
Վոր սլիտ կատարվի ժամումը հեսի,
Թող վոսկով լիքը լինի քսակը,
Գոռացեք «ամեն»...

Հույրերը ամեն

Ձեն ձենի տվին — այ ուռն, ամեն: —

Բոշենց տղեքը գլխակոր, տրտում,
Հեռվիցը հեռու նայում են խեթ-խեթ.
Թասիբի հարց է, քեն ունեն սրտում,
Ախր վոնց կուլ տան կոտրությունը և եղ

Յերբ վոր պսակը մոտեցավ ժամին,
Ավելի գլեց հայ-հույն ու պարը,
Մեկ ել վոնց կանգնի ոստանի քամին,
Ջորս կողմից վզգաց կոշտերն ու քարը:

Սատկեցին մեկեն զուռնեն ու դափը.
Սառեցին կիսում պարերն ու ծափը.
Սկսվեց աղմուկ, ժխոր, փախեփախ...
Վորը մի չուստով, վորը անփափախ
Դես-դեն են վազում հյուրերը հարբած
Ապուշ ու շիվար, բերանները բաց:

¹⁾ Հագուստը սպիտակ, իսկ սիրտը սև:

Յեւ յա համբոն խանչալը ձեռին
Վազում ե աջից դեպ նորափեսան:
Չախից մահակով հասնում ե քեռին
Ու Բոշենց ազգը տաանըհինգ — քստն
Տղամարդ ուժեղ,

Վոնց ճանճ ու մժեղ,
Բարով ու փայտով գրոհ են տալի,
Ուզում են ծերուկ փեսին սպանեն
Ու իրանց հարսին փախցնեն տանեն:

Նախ Սարգիս աղեն շշկվեց մի քիչ:
Բերնից թացրեց յերկյուղի սուր ճիչ:
Բայց իսկույն իրան հավաքեց շուտով
Յեւ զենք ու զրահ պահանջեց փութով:
Գոչեց չվախել քար ու մահակից,
Հավար պահանջել գեղի պահակից:
Զինվել հրացան սուր ու սուսերով,
Խուկել թշնամուն իրար ուսերով
Յեւ ազգը Բոշենց վողջ սուրը քաշել,
Մեր ու մանուկը խորովել, խաշել...
Վոր լավ ճանաչեն շներն անամոթ,
Թե ո՞վ ե դեմը, ո՞ւմ են գալի մոտ...

Հարսանիքն արդեն փոխվել ե սուգի
Կանայք վողբալեն՝ միջիցն արցունքի
Ճիչ ու ծվոցով ընկել են դես-դեն
Փախչում են. թե ո՞ւր, իրենք են չիղեն:

Ու Սարգիս աղեն նեղին ե լծված.
Խանչալը ձեռին՝ Համոն անաստված
Ճամբա ե բացում միջովն ամբոխի,
Վոր սուրը փեսի ջիգյարը կոխի...

Բայց բախտը կտրեց.
Հավտրը հասավ. ել ի՞նչ դադանակ,
Պես-պես հրացան ու ատրճանակ
Մահի սև փայլով ողում շողացին
Ու հազար սրտեր ահից դողացին:
Պահակն ել հասավ՝ չորս-հինգ ձիավոր,
Կռիվն ավելի դարձավ ահավոր,
Մի կողմից բռունցք, մահակ ու քարեր,
Դիմացից՝ դնդակ, շոշողողուն սրեր:

Խեղճ նորահարսը կսկիծ ու դարդեն
Իրան կորցրել, մարել եր արդեն:
Զուր անցան ջանքերն են կանանց պառավ
Շատ չարչարվեցին, բայց բան չ'դառավ...
Շողերը մի հետ
Դարձել եր չոր փետ:
Տեսնելով, վոր հարսն ուշքի չի գալի
Բայ-բույով փեսի տունն են քաշ տալի:

Գեղը բռնել ե սուգ ու շիվանը
Մարանչում են դեռ ջահել-ջիվանը.
Գնդակը կարմիր թռչում ե ողում,

Սուրբ շողշողուն արյուն ե վոթում...

Բայց շատ չ'տեկեց մարտն ահիսավասար:
Յերբ իրար խառնվեց հառաչը հազար,
Բռնեց տղեքը արնոտ ու ջարդված
Նահանջի ճամբեն բռնեցին պարտված...

Համբոն եր մենակ, վոր ճակատը բաց,
Գլխից վիրավոր, դեմքը արնոտած:
Խանչալը ձեռին հարձակվում եր դեռ,
Վրա յեր քշում, վոր փեսին մորթեր...

Բայց ահա շողաց մի սուր թիկունքից.
Նա յերկրորդ հարվածն ստացավ քունքից:
Տղան որորվեց, շշմեց ու դողաց,
Արնոտ խանչալը ձեռիցը սողաց...

Զորս հոգի հասան, կապեցին թեր,
Մոր գլխին բերին սուգն ու սեր:
Հետո պահակներն ընկան ծակ ու ծուկ
Քանդեցին ամեն անկյուններ ծածուկ
Համբոյի նեցուկ-թիկունքին բոլոր,
Վորին կիսամեռ, վորին վիրավոր,
Ղրկեցին քաղաք՝ կապած ձեռ ու վոտ,
Գլխավոր աղի, նաչալնիկի մոտ...

Հետեյալ որը նորից հանդեսով
Պսակ կայացավ որենք ու ծեսով
Յեվ աղեն հասավ իր նպատակին...
Իսկ հարսը ախր շրթունքի տակին

Աչքը միշտ լացի, մորմոքը սրտում,
Մաշում եր ումըր տխուր ու տրտում:

Տարիներ անցան: Յեվ ամեն գարուն,
Յերբ դաշտն եր ծածկվում նորաբույս խո-
տով

Ծառերը գուգվում ծաղկունքով սիրուն
Յեվ կաքավն յերգում սարից կարոտով,
Շողերն հիշում եր են յերանելի
Պանրունն ու թագուն յերգելեն լալի՝

Մեռնեմ նոր ծլած խոտին,
Ծառ ու ծաղկունքի հոտին
Ախ, երնեկ եր են որը...
Քչքչան առվի մոտին...

Ջան, ինչ ունուշ եր սերը...
Մեռնի իմ բախտի տերը,
Ջահել ումբս սեացավ,
Պարտական ա իմ մերը:

Սիրտս միջից կես արին,
Զիգյարս սուգ ու արին,
Ես ինչ գուլում որենք ա
Յարը չեն տալի յարին

Ախ, սիրածն ուրիշ բան ա.
Մեղը ու շաքարն ինչ բան ա
Վոր սերը սրտովն ըլի,
Աշխարհի մալն ինչ բան ա...

Ակն ու աղունք են թափում,
Ջահելին խասով խաբում
Սև ըլի վոսկե թասը,
Վոր միջն արցունք եմ չափում...

VI

Ու մի որ հանկարծ շուռ անցավ գեղը,
Կորան մարակի տերերը բոլոր,
Ընկերներն յեկան հների տեղը,
Շունչ տվին խեղճին ճնշված ու մոլոր:
Հարուստի աչքի յեղն են առել,
Ել իշխան կարա՞նք ձեն ու ձուն հանի,
Սարգիս աղին հո երել են վառել,
Նա կուչ է յեկել մի բուռը դառել...¹⁾
Նրա են նախկին չորան-մշակը,
Խելառ խաչիկը, տկլոր Արշակը,
«Վորտեղ մի սոված, վորտեղ մի գյաղա-
րառել են գեղին տեր ու քեթխուզա»
Բոշենց տղեքը առաջ են հիմի,
Ասլան են դառել ամենքը մի-մի
Չորս-հինգ կոմսոմոլ կա նրանց ցեղում.
Համբոն բջիջի անդամ է գեղում:
Մարդիկ շեղվել են աստծու ճամբից,
Ուրացել են ժամ, խաչ-ավետարան,

¹⁾ Դեպքը վերաբերում է ռազմական կոմսոմոլ-
նիզմի շրջանին:

Ել ձեռ չեն քաշում տերտեր ու համփից,
Չոքել են բզին, խեղդում անպարան:
Ով ունի շատ հող, բոլ տավար ու հաց,
Չեռաց խլում են, տալիս անճարին,
«Չուր բան ա, արդար որենքը գնաց»
Իշխանաց սրտովն անցնում է արին:

Սարգսի բերանն էլ խոսք չի գալի:
Խանութը գնաց, հեչ դառավ փողը,
Բանկի գումարներն ենտեղ չեն տալի,
Եստեղ խլել են ամբարն ու հողը...
Ծալքերով փափուկ անկողինը խաս,
Քրդի կարպետներ, խորասան-խալի,
Ցրվեցին, տարան շալակով դաս-դաս.
Յեվ աղեն ջարդվում, ծեծկվում է լալի...

Ու մեկ էլ յեկան, թե՛ որը եսոր,
Պիտի դատարկես տունդ մինչ կեսոր,
Վոր շինենք աղումբ ու ընթերցարան,
Թե՛ դու պիտ գտնես մի նոր կացարան...

Աղեն շուտ վազեց նախագահի մոտ,
Յերկար աղերսեց, ընկավ ձեռ ու վոտ,
Պաղատեց թողնել մի աչքը գոնե,
Վոր ինքը ենտեղ որ-ապրուստ անե:
Խնդիրը հարգվեց:

Յեվ այնուհետև Սարգսենց տունը

Դարձավ մշտական ժողովատեղի.
Կտրել են մարդի դադարն ու քունը.
Ճրպրտան ջահել-ջուհուլը գեղի:

Գալիս են քաղքից տղամարդ ու կին
Ենպես դիմադարձ ճառեր են տաում,
Հակառակ հնոց որենք ու վարքին.
Ժամ ու տերտերին բերում են ցասում...

Գոչում են, թե՛ ցարդ խեղճ ու աղքատին
Տանջել են, վառել գեղի տերերը,
Հիմի իրանք են ընկել մեր դատին,
Պիտ լացացնենք նրանց մերերը:

Մի որ ժողվեցին գեղի աղջիկ-կին
Թե՛ բոլ ա մնաք ստրուկ ու գերի,
Ապրեք վոնց կուզի ձեր սիրտն ու հոգին
Յեվ վոչ թե ինչպես կույր բախտը բերի...

Թե մեր որենքում բռնություն չ'կա.
Ամեն վոք ինքն է ընտրում ամուսին,
Խոսքի, թե ուզի սիրտը աղջկա,
Մեկին կ'թողնի, կառնի մյուսին:

Փակ դռան ճեղքից լուում է աղեն
Ես խրատները քրտինք ու քափով...
Կինը ներսն եր. նա դողաց վախեն
Ու դռան ծակից նայեց սարսափով.

Շողերի դեմքը փայլում եր լույսով
Շարմաղ շուրթերին՝ պսակ ժպտեղեն,
Սիրուն աչքերը վառվում ին հույսով:

Սարգիսը ցնցվում, թռչում է տեղեն,
Տեսնում է, վոր դա նամուսի բան չի,
Ուզում է մի կերպ կնոջը դանչի,
Բայց դե վո՞նց կարա... Հեվքը պահելով,
Մնում է դռան ճեղքից նայելով,
Տեսնում է՝ կինը ժպիտը դեմքին
Թագուն հայացքը աջ թեքեց կամաց,
Ուր Բոշենց Համբոն կանգնել եր շեմքին,
Աչքը սիրածի յերեսին գամած:

Ու յերբ փարվեցին յերկու ականարկներն,
Հայացքները ցած ընկան ամոթից,
Դեմքերին վոնց վոր կարմիր կրակներ,
Արյուն եր ծորում ականջակոթից...

Ժողովից հետո, յերբ կինն յեկավ տուն
Սարգիսն սկսեց՝ — Ե՛, խանում՝ խաթուն,
Եդ յե՞րբ զարգացար, գնում ես ժողով...
Հը, վո՞նց ա, կարա՞ս ճրագի շողով
Աչք-ունքով անել տղեքին ջահել...
Հա՛, գիտե՛մ, գիտե՛մ, իշտահ ես պահել,
Բայց... մեղք ես, խղճա քո ջանին ջիվան
Թե չե կ'բերեմ ենպես սուք, շիվան,
Վոր չես մոռանա մինչ մահ ու մեռ...
Զգույշ, արունքից յետ քաշի ձեռք...
Յես դադված մարդ եմ, սիրտս վիրավոր,
Կուրծքս լիքն արին, խոցեր բյուրավոր...

Արևն իմ աչքին սևին ա տալի.

Զիգյարս անվերջ կսկծում, լալի.

Վոչ ա վոր դու յել միտքդ փոխեցիր,

Բայց չե... չես կարա... տես, կին, վախեցիր...

Յեվ նրա աչքերն այնպես կատաղած ✓

Վազեցին դես-դեն վայրենի փայլով,

Վոր կինը սպռնեց, սարսափից դողաց

Ու քիչ յետ քաշվեց յերերուն քայլով:

— Զաթի են գլխից հենց շար եր վոտդ,
Սևանար ճամփեդ,

Արունն ու սուքը տուն բերիր հետդ.

Դու յեկար-չեկար, մեռնի քո բախտը,

Շուռ անցավ Ասլան Նիկոլի թախտը,

Յերկիրը շուն ու գելերին մնաց,

Առաջվա պատիվս ու փառքս գնաց...

Հերվանից դեսն ել, հո, վոնց են ասում,

Բջերն են որը մի պատիժ. ցասում

Բերում իմ գլխին... Ել ինչս թողին,

Յերկնքից առան զարկեցին հողին.

Յես կենդանի չեմ, մեռած եմ տեղով,

Թող կնիկ, երվեմ, վառվեմ իմ յեղով,

Թե չե... զայրացա, Քրիստոսը վկա,

Ել քեզ պրծնելիք, փրկություն չ'կա,

Սուրը ջիգյարիդ միջին կ'ցցեմ,

Արյունդ բռնով տաք—տաք կ'ծծեմ,

Ել կերթա՞ս ժողով...—

Գոչեց նա դողով

Յեվ խորունկ բնից աչքերը մանր:

Բեվեռեց կնոջն՝ հեվալով ծանր:

Շողերը սպռած՝ կպել եր պատից.

Նա կուզեր մի կերպ, քչից թե շատից

Պաշտպանել իրան, լեզուն չեր գորում,

Եղպես կապնված չ'կար իր որում...

Վերջը ինչ գողով խեղճը կրմկմաց

Դողդողջուն ձայնով ու լացակամած,

Թե՛ քաղքից եկած են կինն անառակ

Ուժով եր տարել, կամքին հակառակ:

Ու հեծկլտանքրց պոկվում ե թոքը,

Ազի արցունքը լցվում ե գոգը:

Մարդը մեղմացավ:—Բա՛ս, մեռնել կա հա՛,

Լիրբ կնկա վերջը եղպես ա, ահա.

Սարգիսն եմ, գիտե՛ս, ինձ լավ ճանաչի...

Դե արի չոքի ու ձեռս պաչի:

Յեվ կինը՝ պահած զգվանքը ներքին,

Խոնար կռացավ ամուսնու ձեռքին:

Ժողովից դեսը հին սիրո շոգին

Վառում եր կասես Շողերի հոգին.

Ինչ վոր անվորոշ զգացում քաղցր

Բաղխում եր սրտի դռները բարձր:

Յեվ որ ու գիշեր կինը դեռատի

Ի՞նչ սենյակումը՝ հետվից պատի
Հսում եր յարի անուշ բարբառը
Կրկնան տաղը, զրույցն ու ճառը:

Ու կարոտ սիրտը մաշվելով սիրուց,
Հալվում եր դանդաղ, մեղրամոմի պես.
Կինը դողեղող խնդրում եր Տիրուց
Կամք, համբերություն, ուժ բերի ենպես
Վոր զգացմունքից հոգին չ'պարավի,
Սեվավոր սիրտը մեկ ել նոր ջարդվի.
Թե չե, ի՞նչ կասեն ծնող, ամուսին.
Աշխարհ կ'կիտվի, թքի նամուսին...

VII

Հարկ են պահանջում համալսարանից գեղի
Ցերեք որվա մեջ հիսուն փութ ցորեն.
Ել ձեռ չեն քաշում. լծել են նեղի
Թե՛ հոգին խորն ա, թող հանեն, բերեն.

— Ես ենց ել պատիժ, եսքան զուլում դարդ
Թանթորաց աղեն

— Ես ու են գեղում հրեն հազար մարդ
Հաց են փոխ տարել բեռնով ու սելով,
Մարդի բերան ել թափվեց ուղեկով...
Բալշևիկն եկավ դե հիմի ել ո՞վ
Առածը կ'տա... սգով ու սեփով...
Ես թվիս ո՞վ ա տալացուկին տեր.

Ա՛խ, Նիկոլն ըլեր... Սարգիսը գիտեր,
Կաշի քերթելով, թե վոնց կ'կիտեր: —

Իբրե թե աղեն ընկել ե նեղին,
Ունեցող չ'կա գոնե իր գեղին,
Վոր փոխ առնի տա, հոգին ազատի,
Ասի՝ «անխղճին Տերը թող դատի»:

Ձին ել են խլել, թե կորչեր սարը,
Փոխ առներ բերեր, գլուխը քարը...

Յեվ Սարգիս աղեն՝ ճարը կտրված,
Քիչ վոսկի առավ, վառված ու երված
Ընկավ գեղեց-գեղ, քաշ գալեն վոտով,
Մի կերպ հաց ճարի, տուրքը տա շուտով.
«Թե չե անաստված, անխղճ Հեղկոմը
Ձեռաց կ'բռնի, կ'կոխի գոմը»:

Շողերն եղ որը մենակ եր տանը:
Պահապան կարգված են հացթուխ նանը
Իրեկնեց թողեց, իր ցավին գնաց:
Քրոջը պաշտպան մին Սաթոն մնաց:
Դե նա ել ի՞նչ եր, տապալուր տարեկան
Չարքաշ յերեխա: Ցորեկն որեկան
Ենքան եր վազում, տուն-այգի անում¹⁾,
Վոր արևի հետ լամբում եր քնում:

¹⁾ Տանից այգին և այգուց տուն գնում:

Ամեն իրիկուն ձեն ու ձուն կ'գար:
 Եդ որն աղումբում ել ժողով չ'կար,
 Մենակ Համբոն եր դատարկ գահլիճում
 Մի թղթի վրա գրում ու ջնջում:
 Ու տաղը անուշ պապակ շուրթերից
 Ծորում եր մեղմիվ, քաղցր դողանջում՝
 «Գարունն յեկավ, կանաչ բուսեց
 Ծաղկունք պատեց թիերին
 Ես ինչ անբախտ, չար սեր հյուսեց
 Զիվան սրտիտ իմ փերին
 Լեզուս պապակ, աչքս կարոտ,
 Զահել ումքս մաշեցի
 Սիրուս ճամբեն փորթ եր, քարոտ
 Սարով ցավեր քաշեցի:
 Արև ծագեց, ել կապ չ'կա
 Երվող սրտերին դալար
 Տեսնես ինձ ել մի շող կ'գա
 Թե պիտ հալվեմ միալար»...
 Լսում ե Շողերն անուշ տաղը են,
 Աչքը արցունքում, սիրտը՝ ալեկոծ:
 «Բա վոր իմանա ալեվոր աղեն...
 Բա գեղն ինչ կասի, չեն անի քարկոծ»...
 Նա ուշը ցրիվ ու միտքը մոլոր՝
 Մին ուղեց բանալ պոռնկը պապակ,
 Տաղի մեջ պատմել դարդերը բոլոր
 Ու ցույց տալ իրա սիրտը անապակ...
 Բայց... ինչ իմանաս, ասելու բան չի,

Գուցե յարի մոտ ուրիշ մարդ ել կա.
 Վհնց կարա սերը հաղի մեջ կանչի,
 Սուր շողացնել, գլուխ ջարդել կա...
 Յեվ անճար կինը ձեռները խաչեց,
 Շլինքը թեքած խորունկ հառաչեց
 Ու գլուխն անբաղդ լուռ որորելեն
 Գառը մրմունջը կուլ տվեց լալեն:
 Հատակին փռված՝ ննջում եր Սաթոն,
 Տիրուհու գոգին մրումուռում կատուն
 Յեվ աղոտ լույսը ճրագի պստիկ
 Անվերջ ճարճատում, դողալեն սաստիկ:

Դուռը տկտկաց զգույշ ու կամաց
 Շողերը ցնցվեց, սրբեց աչքը թաց,
 Գողաց մի տեսակ ու վտառի յելավ,
 Բայց մի քայլ շարած՝ խելքամաղ ելավ...
 Դռան նեղ ծերպից փայլում են ծանոթ
 Յերկու թուխ աչեր, վոր ձգում են մոտ
 Շղթայով աննյութ, մագնիսով անտես...
 Կինը կիսամեռ հալվում ե կասես:

— Բարի իրիկուն, հին ընկեր, Շողեր—
 Զսպելով ներքին հույզերն ու դողեր,
 Սոսում ե Համբոն, կանգնելով շեմքին,
 Կրակը սրտում, բոցերը դեմքին:

— Մի քիչ սառը ջուր...
 Երվում եմ ծարավ, մի կում, մի պուջուր...—
 Ու կայծակ աչից նետեր ե ցայտում

Յեվ մատաղ կնոջ կուրծքը սրատում:

Հարսն իդուր փորձեց թագցնել սերը.
Իրան հավաքեց, իբր բան չ'կա,
Պատիցը պոկվեց, լարեց ուժերը,
Բայց վճռաբեկ... թույլ են փոտներն աղջկա-
նա որորվելեն առավ լի թասը
Ու մեկնեց յարին աչքերը կախած,
Բայց ձեռի դողից ջրի մեծ մասը
Թափվեց հատակին. և հարսն ամոթխած
Յերեսը թեքեց, ուղելով պահել
Հուզմունքը դեմքի յարից են ջահել:
Ծարավը ծծեց թասը մինչև տակ
Ու յետ մեկնելով ամանը դարդակ
Շշնջաց կամաց՝

— Ոխայ, ինչ սանն եր, ինչ անո՛ւշ ջուրդ...
Բա... յե՛րբ կ'հանես սրտիցս սուրդ...

Շողերի ձեռից թասն ընկավ գետին.
Նա ճշաց թեթև ու հենվեց պատին:
Տեր Աստված, ինչո՞ւ շմեց գլուխը.
Սիրտը քցում է, թրպրտում ենպես...
Աչքերը կոխեց մրժն ու ծուխը
Ու խառնվեցին մտքերը պես-պես:

Յեվ են ալեկոծ կրծքի տակ ջիվան
Կռիվ է արդեն, պայքար կատաղի,
Մի կողմը խնդում, մյուսում՝ շիվան...
Նամուսն է կանչում միջիցը վախի:

— Քո ծիծը ծակվի, աղջի, սևերես,
Ձե՛ ժամապսակ դու մարդու տեր ես,
Բա վո՞նց ես հոգիդ ծախ տալի դեին,
Վայելքն ի՞նչ բան ա, սգին ու սեին...
Դու նամուս պահի, պատիվ աւ ամոթ,
Վոր միշտ պարզերես լինես մարդիդ մոտ,
Մեղք ես, մի անի, տես, թեթև շեղում՝
Մեծ թքելատեղ կըլնես սաղ գեղում...

Մի այլ զնգան ձայն ավելի բարձր
Վրա յե տալիս ու կանչում քաղցր՝

— Դու մի հավատա պառավ սատանին,
Դրա դարն անցավ,

Որը սևացավ,

Հիմի յեկել ա վոտը պատանին

Անատամ բերնից խրատ ա թափում...

Ձե, դա սո՛ւտ ա, սո՛ւտ, ջահել ա խաբում...

Թքած անվայելք դատարկ նամուսին.

Մարալ ու ջիվան, գեղանի կույսին

Խի՞ պիտ ալեվոր հարուստը տիրի,

Հրեշտակն ինչո՞ւ պիտ դառնա գերի,

Կամ ինչո՞ւ պիտի եդ սիրտդ մատաղ

Անիծված վարքին տաս զոհ ու մատաղ

Խի՞ կոկոն կուրծքդ թոշնի անտեղի,

Կարմիր որդ ըլի աղի ու լեղի...

Շողերը բացեց կոպերը կամաց...
Համբոն եր դեմը՝ հայացքի բոցը
Մեղքամիտ կնոջ աչքերին գամած:
Ու ձեռը սողաց սիրունու ծոցը...

Կինը նախ ցնցվեց, սարսափից ճշաց,
Ապա մոլեգին թափով մոնչաց
Յեվ փարվեց կարոտ ու փափակ յարին...
Նա՛ մոռցած նամուսն, աչքերում արին,
Կուրծքը պինդ կրծքին այնպես է թափով,
Սեղմում ու ճմլում կրակ ու քափով,
Վոր կասես հալչել, ձուլվել է ուզում
Սիրածի հոգու են վարար հույզում...

Փոթորիկն ահեղ ալեկոծում է
Սիրատանջ գույգի սիրտը միալար
Ու համբույրը ջերմ անվերջ ոծում է
Վառվող շուրթերն ու այտերը դալար...

VIII

Հաջորդ առավոտ ջուրը գնալիս,
Հարսները իրար նոր լուր ին տալիս,
Թե՛ են քրքրված Շողերը փախել
Պատիվ-նամուսը գետինն է կոխել
Ու փշկել Բոշենց Համբայի տանը...

Անիծեց վառված Հերիքնազ նանը:

— Ես ինչ խայտառակ վարք քեցեց գեղը

Ախ, դժան մարթեմ, տեղն ա տեղը...

— Ո՛վ գիտի, գուցե գոռով են տարել,
Ձեռ ու վոտ կապել, սուր ու թուր արել
Թե չե Շողերը...— Խուճիկ ու մուճիկ
Խոսեց կարմրաթուշ մի սիրուն աղջիկ:

— Ձե, վոչ ես, վոչ են, հոգի միք սևի,—
Ասում է մեկը շարքիցն յետևի,
Հենց ինքն ա փախել, գլխին ի՞նչ քար-տար,
Աղջիկը ջահել, մարդը՝ ծեր, քավթառ.
Ես բանի միջին մերն ա պարտական.
Մինչև յրե՞ք տանջվեր խեղճը որական...

Հերիքնազ նանը փրփրեց խկույն.

— Եդ վո՞ր լիրբն եր, Սարգարի Իսկո՞ւն,
Գետինը մսնես, պապանձվի լեզուդ,
Դու հո անամոթ, անզգամ ես գուտ,
Լավ ես խրատում մեր ջահելներին,
Ետենցով աշխարն ես որին բերին...
Եգուց-մեկել որ նայեն մեկ-մեկի,
Տես ինչ սև արև գեղին կ'ծեգի...—

Յեվ դրա նման թեր ու դեմ վեճեր,
Ինչքան վոր ասես, անեծքն անվերջ եր:

Ամենից սաստիկ գազազած էյին
Հին իշխանները և կանայք պառավ,
Ձեռներիցը գար կրակ կածեյին
Են լրբի գլխին, վոր պատճառ դառավ

Ու իրանց գեղի բարձր անունը

Գեանովը տվեց, շինեց հող մոխիր,

Վոր քանդեց ջահել-ջիվանի տունը:

— Որենք ես, բռնի ջիտին ել կախի,

Վոր պատիժն ըլի դատաստան հախի,

Մենք ենք մի նամուս. են ել վոր շըլի,

Ել մարդ ինչի՞ յա ապրում աշխարքում.

Մի հետ մեծ-պուճուր, հենց լափն են կըլի,

Կուռ բռնենք, կորչենք Արաղի խորքում:

Սև սուգ ե մտել ոջաղն Ավետենց.

Ցավող բարեկամ, ազգ ու ազգական

Լցվել են տունը, թե բա վո՞նց ետենց

Քեզ, անբախտ մարդիկ փորձանքի յեկան:

Մինն ասում ե, թե՝ թըլիսմ են արել,

Կամ խելքից հանել գիր ու գրքացով,

Մինն ել, թե՝ զոռով են քաշել տարել,

Քանչալի ուժով, շիվան ու լացով:

Վոչ մեկի սրտում մի կասկած չկա,

Թե միտքը փոխված լինի աղջկա.

«Հարամ-կաթնակեր, ժառանգ աննամուս

Դե, Լեսենց ազգից յերբ ա յեկել դուս»:

Ավետն անկենդան, լեզուն կարկամած,

Հազիվ նզովք ե մըմնջում կամաց,

Մարանը չկա. խմորը թողած,

Նա լուսաբացից ընկած ե գեղը

Ամեն ծակ ու ծուկ խցկվեց, սողաց,

Մինչև վոր գտավ աղջկա տեղը:

Իմացավ հունքը ու բունքը բանի.¹⁾

Չարդվեց, թուլացավ իլիկը նանի:

Ամոթ, նախատինք...

Պատուվես, գետինք...

Բայց գաղտնիքն ինչպե՞ս լույս աշխարհ
հանի

Նամուս-թաախրին նա վո՞նց կեր ածի...

Ու պատահածին խաբեց Մարանը,

Թե աչքով տեսավ նա են պարանը,

Վորով ձեռ-վոռն են կապել խեղձ բալի,

Թե աղջիկն իրան ջարդում ա, լալի...

Մարդիկ քաշվել են: Գառարկ ե տունը.

Մնում են Ավետն ու յերկու տունը,

Վորոնք սև մտած, մոմուռը սրտում,

Լուռ չորացել են, տխուր ու տրտում:

— Նը, ի՞նչ կա, կնիկ, ի սեր Քրիստոսի—

Կինը գալուն պես գոչեց Ավետը

Ու փորձեց կանգնել, տռնելով փետր:

— Ել մի պապանձվի, մորթեցիր, խոսի,

Տեսնեմ ի՞նչ գուլում, ի՞նչ կրակ եր ես,

Քոսի, շուտ տոտ, բոլ ա ինձ երես...

¹⁾ Գործի գաղտնիքը:

— Են որը պիտի երվեր քո ջանը,
 Վոր յետ չտայիր բերած նշանը...
 Հազար ասեցի, թե սիպտակամազ,
 Պոզնած շանը քորփես չի գա սազ.
 Մեռա գոռալեն, թե ջահելն ա լավ,
 Զկարցա կողքդ գետնովը տայի,
 Գիտեյիր՝ փեսեդ վոր հարուստ ելավ,
 Քեզ պիտի փունջ-փունջ վարդի մեջ պահի...
 Դե հիմի քաշի, կեր փրթած թանդ.
 Գեղով թքում են ոջաղիդ, տանդ...

— Այ, կնիկ, բոլ ա ել սևես հոգիդ,
 Թարգլը տուր, թափի եդ քարը գոգիդ.¹⁾
 Մենակ են ասա, թե անգգամը
 Ինքն ա վեր կացել կորել իր վոտով,
 Թե փաթաթել են կոները ծամը,
 Զոռով փախցրել, տուր ու ճեպոտով...

— Դու չես իմանում քո բռնած բանը...
 Յես մեդ չեմ դնի խեղճ աղջկանը,
 Հողեմ գլուխը ալեվոր մարդի,
 Թե քիչ սիրտ չունեն կնիկը գաթի,
 Քիչ ել գոռել են, քաշքշել, ձգել,
 (Դե գիտես ելի, Բոշենց ազգը շուն),
 Ու քեզ պես գարշ հոր նամուսին թքել,
 Փախցրել, տարել, կոխել իրանց տուն:

¹⁾ Թող չարությունդ:

Կիտվել են արդեն իշխանները հին
 Ժամի առջևի բակը ընդարձակ,
 Պոռում են, գոշում, հայհոյում մի-մին,
 Նզովում Բոշենց ցեղը սանձարձակ:

— Տէր, դու վողորմաս, ես ել մի ցասում.—
 Աչքը յերկնքին՝ Մուղսին ե խոսում.
 — Ասենք տեսել ինք շատ կրակ ու ցավ,
 Բայց ես մինն եկավ, բոլորից անցավ:

— Ախպեր, ի՞նչ կրակ, գուլճում ա գուլճում,—
 Տիրացու Տրդատն ե ձենը զլում:

— Ես ապրանք հո չի՞, վոր քաշեն, հանեն
 Ասենք՝ ջհանգամ, տանում են, տանեն...
 Նամուս ա, նամուս...

Դժար ա, հոգիս, նամուսի բանը.
 Զասեք՝ թող դուրս գա Սարգսի ջանը
 Եսոր նրանն են փախցրել, խոսքի,
 Եզուց մեր ջանին կ'գա կրակը,
 Ու ոչով ձեզնից թող չասի սկի
 Թե կարա գլխին պահի գդակը.

— Հիմի թող ասեն եսքան մարդիկը,—
 Պոշում ե բարձր Քյոխվա Վարդիկը,
 — Վոնց դատավոր եմ ելել ութ տարի,
 Վոր դաշտ ու ձորում. սարի թե քարի
 Զտեսաք եսպես մի խայտառակ բան,

Դե տաք, վորի՞դ ջահելին դիպան...

Մի տարի չ'կամ, այ, տեսեք ահա.

Գեղ կառավարելն եսենց բան ա, հա...

— Բա՛ն տաք, այ մարդ, են մեր այսամին

Մեծ ու պուճուր կար, իշխան ու մզկուր,—

Մեջ ընկավ տաք-տաք Սաղաթել ամին,

— Ել որենք ու վարք չ'կա, թարգը տո՛ւր,

Ձուր ա, քար ընկավ մեր գլխին պրծավ.

Մի կենտ նամուս կար, են ել ջուրն անցավ:

Յեվ արտունջն եղպես կը քաշեր յերկար,

Թե վոր տերտերից առաջարկ չ'գար:

— Բո՛ւ ա, որթնածներ, ել քանի՞, քանի՞

Դարդակ թոնթորաք, թե կարաք անի,

Թե տղամարդ եք ու նամուսի տեր,

Դե գեղ-գեղովի դուք ջահել ու ծեր

Թափվեցեք քաղաք բոբիկ, գլխաբաց,

Դիմեցեք մեծին խոսքերով չափած,

Ասեք—որենքը թող ապրած կենա,

Մեր գեղը հրեն կործանվեց են ա,

Ձեր ես բջերը անառակ ու վատ,

Վոչ ժամ են թողել, վոչ հոգի-հավատ.

Ես որ ել կնիկն են մարդից խլում.—

Ու պատմեք, թե վոնց ցասում ու գուլում

Բերին մեր գլխին անցկացած գիշեր,

Ասեք՝ արածներն իբրեւ թե քիչ եր,

Հիմի յել ձեռք են մեկնում նամուսի,

Ասեք՝ ետենց չի որենքն Հիսուսի,

Եկեք ձեր մարդկանց ջիւավը քաշեք...

Բոլ ա անկրակ մեզ երեք, խաշեք...

— Փառավո՛ր մնա, շատ լավ խրատ ա

— Խելո՛ք ա խոսում, ճարը հենց եղ ա

— Բա՛, ես նամուս ա, հանաք բան հո չի

Թե գանգատ չեթանք, ազգը կ'կորչի:

Յեվ գեղը պոկվեց, մեծ մարդ չ'մնաց

Վոր թափվեց քաղաք, բողոքի գնաց:

Քննիչը յեկավ են մեկել որը:

Հարց ու փորձ արեց աղջկա հորը,

Վորն իրան ջարդում, յերդվում եր տաք-տաք,

Մոթալ փափախը գետնովը տալեն,

Թե Բոշենք կիտվել, առել թրի տակ

Ու փախցրել են իր բալին լալեն:

— Դու ինքդ դատի, խնդրեմ, մեծ հրնգեր,

Իմ ազգ ու տակում հարամ-կաթնակեր,

Աննամուս խիզան թե մեկը ճարես,

Իրավունք ունես մեզ շշի շարես.

Իսկ թե չե, Բոշենց են կոտորվածքին,

Նրանց անպատկառ, անամոթ ազգին

Սիբիր կ'քշես անով ու տեղով,

Վոր սիրտս պատի ոխտը թիզ յեղով:—

Բայց ծամծամում ե լեզուն Մարանը,

Պատասխան տալիս ենպես, կաց ու կամ,
Դե, նա լավ գիտի ինչու՞մն ե բանը...
Մեղքն աղջկանն ե իրա անգգամ...

— Ախար, ի՞նչ ասեմ, դատավորն ապրի,
Շիտակ ա, մի քիչ մեծ եր ամուսին,
Բայց... դե իր կամքով, առանց սուր-թրի
Վո՞նց կարար փախչեր, թքեր նամուսին...

Սարգիսն ել յերդվում, ընկնում եր կրակ,
Շողերի անկեղծ սերը հաստատում,
Անիծում Բոշենց, վոր ես խայտառակ
Արարքով կինը մարդուց են գատում:

Թեև պարզվել եր գործը տակվետակ,
Շողերն ու Համբոն պատմել ին արդեն,
Իրանց նշանը ու են սերը տաք,
Դառը տանջանքը հորն ու մոր դարդեն,
Բայց չեն հավատում ծերերը գեղի

— Զուր ա, մի խաբի դու մեզ անտեղի,
Աղջիկն եղպես բան չի ասի սկի,
Թե ինքը լիրբ ա, աննամուս, խոսքի.
Իցե, թե Բոշենք լինեն ստիպած,
Կամ վախից քամի, բան լինի դիպած...¹⁾
Թե կուզես լսել արդարը բանի,
Հարսին դուրս կանչի, գեղամեջ հանի
Ու թող նա պատմի ինքն իր բերանով,

¹⁾ Խելագարված:

Տես վո՞նց են կապել նրան պարանով
Բոշենց բջերը, քաշ տվել, տարել,
Ութ-ինը հոգով խայտառակ արել:—

Քննիչը գտավ, վոր կ'լիներ տեղին
Այս արդար գործը ցույց տալ վողջ գեղին,
Դա գուցե բանա աչքը ամբոխի,
Յեվ նա իր սխալ ընթացքը փսխի

X

Կիտվել են արդեն: Հսկա ժողով ե:
Կալը լիփ-լեցուն, կենդանի ծով ե:
Իսկ շուրջ ու բոլոր, կտուր ու բաշի
Կին ու աղջիկներ լցվել թամաշի:

Կալի են գլխին, առջևը պատի
Պատրաստ ե վաղուց ատյանը դատի՝
Խամ-խարատաշեն մի փոքրիք սեղան
Իշուկը կողքին:—Այ տա, ի՞նչ յեղան—
Անհամբեր ու զուսպ հարցեր են գալի
Այս ու այն կողմից ծովածուփ կալի:

«Եկան հա՛, եկան» շշնջաց մեկեն
Յեվ ալիք տվեց ամբոխն ահագին.
Ու են դիմացի փոքրիկ գոնակից
Քննիչը յելավ հեղկոմի բակից:
Լուռ ողջույն տվեց, նստեց իշուկին:
Իսկույն վերջ ելավ, ծալուտ-շշուկին

Ապա յերևաց դռնակի շեմքին
 Կանացի պառկեր՝ սպուռը գեմքին,
 Վոր թուխ աչքերը վտաններին գամած,
 Թոթիւր սրտում շարժվում եր կամաց:
 — Աղջ-աղջի, եկավ, տեսեք, Շողերը...
 — Շատ պարզերես ա, գլխին հողերը...
 Փսփսուկն անցավ ծերոց շարքերով,
 Վոր սնված եյին հնաւց բարքերով:
 — Դեսն արի, քույրիկ, մի քաշի ամոթ,
 Համեցեք նստի, ես սեղանի մոտ:—
 Բայց վո՞նց... իսկ գեղը, իսկ կանայք պառաւ...
 Նա մի յերկու քայլ քաշվեց դեպի յետ,
 Ձեռները խաչեց, ու արձան դառաւ
 Սեղանի դիմաց, բարձր պատի հետ:
 Շողերի յետնուց դուրս յեկան բակից
 Մի խումբ ջահելներ իրար քամակից,
 Վոմանք շարվեցին շուրջը սեղանի,
 Վոմանք՝ կողքերին հարսի գեղանի:
 Ելի տատանվեց շարքը ծերերի,
 Խուլ շշուկ անցավ բերանից-բերան,
 Ճերմակ գլուխներն ընկան որորի,
 Հին իշխանները լուռ իրանց կերան:
 Մուղսին քիչ առաջ անցավ կուրծքը բաց,
 Փափախը հանեց ու խոսեց կամաց.
 — Հրնգեր ջան, խնդիրք ունենք քեզանից:
 Դու կաց ու հարսը եղ սեղանի մոտ,

Ել վո՞չ ով չլի բացի ձեզանից,
 Դե, եստեղ գեղ ա, մեր վարքին՝ ամոթ...
 Այդպես ել եղավ: Բջիջը խմբով
 Քաշվեց դեպի ցած աջ կողքի թմբով:
 Քննիչը յեկավ: ամբոխը լռեց
 Ու հազար աչքեր են կողմը հռեց:
 — Ընկերներ, անցյալ որը ձեր գեղում
 Մի դեպք ե յեղել, հակառակ բարքին.
 Դա ամոթ բան չի լուսավոր տեղում,
 Մենակ թե խորթ ե ձեր վարք ու կարգին:
 Բայց ձեր աղաթում մի շատ վատ բան կա—
 Ամեն նիստ աւ կաց խոսքովն անելի,
 Մինչև պսակին տղի-աղջկա
 Ել չեք հարցնում սրտին ջահելի:
 Ծնողը ընտրեց, զավակն ե գերի,
 Պիտի յենթարկվի կամքի մեծերի.
 Բայց, դե, շատ անգամ հաշիվը հոր-մոր
 Ջահելի սրտին չի գալի հարմար:
 Հեռուն գնալու ել կարիք չ'կա,
 Այ, հենց ես դեպքը. ծնողն աղջկա
 Յետ զրկեց սիրած տղի գրավը,
 Կտրատեց սիրտը զավակի գերի,
 (Նրա կարճ խելքով հենց եղ եր լավը),
 Ու տվեց հարուստ գոզնած ծերի...
 Յեվ վերջո ես եր... Աղջիկը թշվառ

Երվեց ու տանջվեց ամբողջ վեց տարի,
Մինչև վոր հասան որերը մեր վառ,
Շղթան խորտակվեց սիրող սրտերի:
Սերը ազատվեց. ու խեղճ նահատակ
Աղջիկը երված՝ ել չ'ղիմացավ
Հոգին մորմոքող ցավին անհատակ,
Փախավ ծեր մարդից, յարին միացավ...

Նորից ծածանվեց ալիքն ամբոխի,
Ավետն ուղում ե վոտն առաջ փոխի,
Ճամբա չի գտնում:—Սո՛ւտ ա սո՛ւտ, հընգեր,
Իմ ազգում չկա հարամ-կաթնակեր:—

Գդակը հանած՝ Սաքոն յերեցփոխ
Գոչում ե բարձր՝—վոր եղպես ա, թող
Շողերը խոսի հենց իր բերանով,
Տեսնենք բա խի՞ յեն կապել պարանով...
— Շիտակ ա ասում, պարան կա, պարան...
— Բոչենց բջերը փախցրին տարան...

Շուրջը տարածվեց աղմուկ, աղաղակ,
Մեկ-մեկին բրթում, ձգվում են տղաք,
Վոր իրենք խոսեն ավելի ճարտար
Դուրս գան, պաշտպանեն դատը եղ արդար:

Բայց համառ ու խիստ, ատենակալն այն
Վերջ տվեց վեճին. ել վոչ խոսք, վոչ ձայն:
Սաստում ե պատժի, բանտի անունով,
Յեթե չեն շարժվի կարգ ու կանոնով:

Լռություն տիրեց նորեն վերջապես:
— Ե՛յ, Մուղսի, քանի՞ դու գյուղը խաբես,
Փախցնել չ'կա. կապ եք պտրտում,
Այո, կապը կա, բայց... նրանց սրտում:
Թեև մեղ համար պարզ ե ամեն բան,
Եստեղ բռնություն սուր ու թուր չ'կա,
Բայց կատարում եմ ցանկությունը՝ ձեր,
Գեղի քեղխուղեք, ալևոր ու ծեր:

Արի, քույր Շողեր, յեկ առաջ, քիչ մոտ,
Գլուխդ վեր կալ, մի քաշի ամսթ,
Լեզուդ բաց արա ու պատմիր բոլոր
Դարդերդ մեկ-մեկ, վոր խեղճ ու մոլոր
Ամբոխն ես գերի
Փթած բարքերի՝
Լսի վերջապես ինքն իր ականջով,
Վոր ես բանի մեջ բռնություն չկա,
Տեսնի վոր ձեզնից մեղ չսւնի վոչ ով:
Վսր չի կարելի ջահել աղջկա
Մուրազը քանդել,
Սերը կաշկանդել:
Դե խոսիր, քույրս, ազատ ու բարձր,
Թող ծակե ձայնդ սրտերը կարծր:

Բայց հարսը ցամքել, սառել ե տեղում,
Քթկալի տակին շուրթերն են դողում.
Վո՞նց կարա խոսի ծով ամբոխի դեմ,

Են ել աղաթին ու վարքին ընդեմ:

— Մի լռի, քույրս, ինչո՞ւ չես խոսում,
ժողովուրդն ամբողջ քեզ ե սպասում:

Անցան րոպեներ ելի մեկ յերկուս,
Հարսը քարացել ու կանգնել ե սուս.
Վախեցավ արդյոք նա, թե ամաչեց,
Բայց զույգ մարգարիտ ընկավ քամ աչից:

— Ներող իլ հընգեր, — ճառեց Վարդիկը,
Հարսը չի խոսի ժողովի տեղում,
Այ, թող վկայեն եսքան մարդիկը.
Եղպես աննամուս չկա մեր գեղում:
Իսկ յեթե կուգես իմանալ հաստատ,
Թե ում վզին ե մեղքը ես բանի,
Թե լավ քննիչ ես դու, արդարադատ,
Յերկուսին ել բեր, ու մեյդան հանի.
Սարգիսը կանգնի հարսին կողեկող,
Իր հալալ մարդը, պսակն ու թագը,
Իսկ են սեվերես Բոշի փուշը թող
Կորչի են դռնով հեղկոմի բակը,
Նոր են միջոցին մտիկ տուր ու տես.
Թե հարսը գնաց բաց դռնովը ներս,
Իմաց կաց՝ ստում, խաբում ա գեղը
Թե անշարժ կանգնի նա տեղն ու տեղը
Իր մարդի կողքին,
Են ա գիացի, վոր Բոշենցն ա մեղը...

— Հոժար ե՞նք, հոժար, — փափախը ձեռին
Գոչում ե աջից Համբույին քեռին.

— Եղպես ել արա, թող ժողովուրդը
Հենց մեկեն հանի ականջի բուրդը: ¹⁾

— Թող եղպես լինի, հոժար ե՞նք, հոժար, —
Գոչեց ամբոխը: Ել ի՞նչ կար դժվար:

Սարգիսն ե կանգնած աջ կողմից հարսի
Նայում ե դեպ ձախ նա աչքի պոչով
Ու մտածում ե՝ «Բոշենք չեն մարսի,
Պսակը քանդել չի կարա ոչով»:

Իսկ Համբոն ենտեղ, հեղկոմի բակից
Թագուն նայում ե պատի նեղ ծակից,
Ու սիրտն ենպես ե թրպրտում, քցում,
«Տեսնես Շողերը ի՞նչ ե մտածում...»

— Դե, ասա հիմի դու, քույրիկ Շողեր,
Ել ինչի՞ յեն պետք արցունք ու դողեր.
Նորից եմ շեշտում, վոր մեր որենքով
Սերը ազատ ե.

Մարդին չ'սիրող կնիկն իր կամքով
Կարող ե թողնել, յերթալ նոր ճամբով:
Կողքիդ կանգնած ե ամուսինդ հին,
Իսկ այնտեղ բակում, դռնակի մոտին
Բոշենց Համբոն ե վաղուց սպասում:
Վճիռը քոնն ե: Դե, ի՞նչ ես ասում.

¹⁾ Փարատե իր կասկածանքը:

Վորոշիր հարցը, հենց հիմի, շուտ, շուտ:
Յեթե սիրում ես արևոր մարդուդ,
Մնա նրա մոտ ու ապրեք բարով,
Ել քեզ մի գցի սարով ու քարով:
Իսկ յեթե սիրող Համբոյի հետ ե,
Են բակը գնա, այ, ճամբեն եդ ե:

Սառեց, չորացավ ամբոխը հոկա:
Վոչ վոքի շուրթի ել ծպտուն չկա.
Ու բյուր հայացքներ բոցով շանթալի
Հազար աչերից հարսին են գալի:

«Դե, բոլ ա կարմիր արևդ մաշվի,
Քանի... վոսկորին հասավ դանակը,
Մինչև յե՛րբ հոգիդ վառվի ու խաշվի».
Նա վոտը փոխեց ու... դեպի բակը...

Փրփրեց իսկույն ճահիճը հոտած,
Նստողներն ամեն վեր թւան վոտաց.
Սարսափի միջից իշխաններն ահել
Թքատեղ արին թե հարսին ջահել
Ու թե ծնողին նրա խայտառակ,
Վոր պողեց եղպես մի լիրբ, անառակ...

Դունակի մոտին խումբը բջիջի
Տոնում ե տարած մեծ հաղթանակը,
«Ուռն» յե կանչում միջից քրքիջի,
Վոր Շողերն ահա հասնում ե բակը:

Ավետն հուսաբեկ, աչքերը չոած
Շշմել եր՝ տկար իլիկը ծռած,
Քարացել, հեռւմ շարքերում յետի,
Հենվելով գլխին ծուռ ձեռնափետի:

Ահա նա ցնցվեց ու ձգվեց արագ,
Մռնչաց, կռեց թույլ մեջքը բարակ
Յեվ չմթեց դետնից մի կապույտ լեռ քար,
Տարավ ու բերեց բազուկը տկար,
Առ հա... Շողերի ուղիղ ճակատին ..

Աղջիկը ճչաց ու հենվեց պատին.
Ալ արյուն ցայտեց լայն բերնից վերքի.
Հարսը՝ հուսահատ շարժումով ձեռքի,
Պատին քսվելեն սողաց դեպի ցած,
Սպուռը դեմքին, աչքերը անցած...

Ծովը հառաչեց: Կանայք շանթահար
Ճիչ ու ծվոցով բոթում են իրար:
Հրճվում են թագուն ծերերը բազում,
Վորը փախչում ե, վորը մոտ վազում:
«Ոխայ, լավ դատ եր, տեղն ա տեղը,
Եդ ա աննամուս ջահելի դեղը...»

Քննիչն ու խումբը սառել ին մի պահ,
Չորացել տեղում, շշմել... Բայց ապա
Իսկույն սթափվում, դալիս են ուշքի,
Հարսին վերցնում, դրկում բժշկի
Ու իրանք ընկած մեջը ամբոխի,

Լիքը ցատումով վրեժ ու վոխի,
Գարշ հանցավորին գտնել են ջանում,
Վոր ժողովի մեջ մարդ է սպանում:

— Եղ ո՞վ եր, ասեք, ո՞վ քցեց քարը, —
Քրնիչն է գոչում, — թող դուրս գա չարը.
Ինչո՞ւ չեք ասում. խոսեք, այ մարդիկ:
Ախ, դուք ստրուկներ, խավարի վորդիք...
Ե՛յ, վախկոտ հրեշ, չես պահվի, դուր ա...
Տո մի ձեն հանեք, ի՞նչ եք պապանձվել.
Ասեք, մարդասպանն են ո՞վ եր, ո՞ւր ա:
Ամենքը լուռ են, շիվար. միալար
Դես դեն են շրջվում, նայում են իրար.
Ծփում է ծովը ալիքով վարար:

Առաջ է ձգվում ահա Ավետը,
Ողի մեջ ցցած իր ծուռը փետը.
Չկա ել ուսի շալը անբաժան,
Մեջքը շտկվել է: Ծնողը դաժան
Կապուտկած շուրթով կրակ է շնչում,
Խոր հեքի միջից նզովք շնչում,
Ցայտելով աչից շանթեր կայծակի,
Համնում է դստեր արյունը լակի...

— Այ, մարդասպանը, հենց սա յա, վոր կա
Գոչեց հաղթանդամ մի ջահել հսկա:

— Յես եմ, յես, լավ տես, Ավետը Լեսի,

Հերն անդգամի, գալիս եմ հեսի.
Յես սպանեցի ժառանգս անամոթ,
Վոր թքեց պատվիս ծով ամբոխի մոտ...

Քրնիչն ապշել է: — Անգուլթ հայր... գազան
Շուրջը լաց ու կոծ, անեծք բազմազան:
Ծեր գլուխները գնում են գալի
Ու մարդասպանին լուռ հավանք տալի:

— Ես ձեռը զարկեց, ես, ո՞վ ա ծածկում,
Պինդ կապեք կուռս... նամուս ա, հրնգեր.
Թող չասի գեղը, թե Լեսենց ազգում
Կա մի անսլառկառ հարամ-կաթնակեր:

Նույն որը և յեթ բջիջը գեղի
Վորոշում հանեց, վոր ել անտեղի
Չարժարժվի հանուր վրեժի հարցը
Վոր անհույս բան է հների դարձը:
Այլ դրա տեղակ գլուխը ոձի
Վորոշվեց ջարդել... շենքով դպրոցի:

Այդպես ել յեղավ: Ու չորս տարի անց
Են արնոտ կալում, հեղկումի դիմաց
Բազմած եր հպարտ ոջաղը լույսի,
Ուր մատաղ ծիլերն ապագա հույսի
Մատներով դալար, թափով միալար
Քանդում են փթած կենցաղն ու բարքը
Յեվ տեղը կերտում կարմիր աշխարքը:

Վ Ա Ճ Ա Ռ Վ ՈՒ Մ Ե Ն

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՀԵՏԵՎՅԱԼ ՅԵՐԿԵՐԸ

1. ԽԱՎԱՐ ԱՇԽԱՐՀՈՒՄ — Պատմվածքների ժողովածու (վերջին որինակները) 2 ռ.
2. ՀԱՐԱՄ - ԿԱԹՆԱԿԵՐ ԱՂՋԻԿԸ — Կենցաղապոետ նորագույն կյանքից 40 կ.

Տ Պ Ա Գ Ր Վ ՈՒ Մ Ե Ն

1. ԶՈՒԼՈՒՄԸ — Կենցաղապոետ գյուղական կյանքից:
2. ԱԶԱՏԱՐԱՐԸ — Կոռպերատիվ պատմվածք, վորն արժանացել է Հայկոոպի գրական մրցանակին:

ԳԱԱ Հիմնարար գիտ. գրադ.

FL0045692

[204.]

A^I₈₅₄₄

ԳԻՆԸ 40 ԿՈՊ.

Դուստրով գնողներին 20% զեղն

Դիմել հեղինակին՝

Յերիան, և Ստոկոլմայա № 18.